

14. Вавилин Е. В. Осуществление и защита гражданских прав. М.: Волтерс Клувер, 2009. С. 209–296.
15. Гоббс Т. Левіафан. Пер. з англ. К.: Дух і Літера, 2000. С. 155.
16. Кант И. Метафизика нравов в двух частях. Сочинения в шести томах. Т. 4. Ч. 2. [под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана]. М.: «Мысль», 1965. С. 147.
17. Бердяев Н. А. Философия неравенства. Сост. и отв. ред. О. А. Платонов. М.: Институт русской цивилизации, 2012. С. 98.
18. Хайек Ф. А. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики. Пер. с англ. Б. Пинскера и А. Кустарева под ред. А. Куряева. М.: ИРИСЭН, 2006. С. 75.
19. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Изд. 4-е, испр. М.: Статут, 2003. С. 307.
20. Алексеев С. С. Частное право: научно-публицистический очерк. Собрание сочинений. В 10-и т. Справочный том. Т. 7: Философия права и теория права. М.: Статут, 2010. С. 351–360.
21. Кузнецова Н. Основні методологічні засади сучасного цивільного права України. Право України. 2009. № 8. С. 13.
22. Алексеев С. С. Общая теория права. В двух томах. Т. II. М.: Юридическая литература, 1982. С. 115.
23. Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений: учебное пособие. Свердловск: Издательство Свердловского юридического института, 1972. С. 85–86.
24. Кузнецова Н. С. Развитие гражданского общества и современное частное право Украины. Вибрані праці. К.: Юридична практика, 2014. С. 255.
25. Яроцький В. Самоорганізаційні засади функціонування сфери цивільно-правового регулювання як різновиду соціальних управлінських систем. Вісник Академії правових наук України. 2007. № 4 (51). С. 117.

Kot O. Principles of the exercise of subjective civil rights

This article analyzes the issues relating to the definition of the principles of law and the role of scientific approach to their origin. To conduct this analysis the author used both reputable domestic sources and the former Soviet Union sources and works on civil law of foreign civil law scholars. The main attention is paid to the problems associated in particular with the general principles of civil law. When analyzing the author found that the term "principles of law" has been the subject of numerous studies. In the study author paid special attention to the definition of above-mentioned term on the legislative level, including analyzes of articles of the Civil Code of Ukraine. A parallel was drawn in the determination of the term "civil law principles" between the doctrinal and legislative definition. Moreover, it was pointed that the form in which the idea of principle is expressed does not play a crucial role in enshrining fundamental principles, in particular, in the civil legislation. In the end the author concluded the main common characteristics of all the definitions given in the article. During the research the author stated that the definition of the principles of law is a complex and theorized category of law.

The main idea in defining the term "principles of law" is that in all analyzed approaches the author distinguished common understanding principles as basics that open the meaning of law, its existence itself. The systematization of principles as imperative postulates enshrined in law is generally acknowledged.

Keywords: principles of law, exercise of subjective civil rights, law categories, fundamental principles.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СПОРУ СУДОМ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.8>

Майданик Н. Р.,

кандидат. юридичних наук, докторант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Статтю присвячено загальній характеристиці юридичної методології вирішення цивільного спору судом. Сформовано та досліджено поняття, об'єкт та особливості юридичної методології вирішення цивільного спору судом.

Ключові слова: суд, юридична методологія, цивільний спір, правовий конфлікт, захист прав.

Сучасним законодавством, доктриною права і правозастосовною практикою не сформовано чіткого розуміння поняття, предмета, механізмів (форм, інструментів) і системи юридичної методології вирішення цивільного спору судом. Сучасне розуміння юридичної методології не відповідає її дійсному

призначенню і переважно ототожнюється з методами юридичного дослідження. У дисертаціях з юридичних наук використання юридичної методології, в тому числі й вирішення цивільного спору, переважно обмежується зазначенням на перелік використаних автором методів дослідження.

На сьогодні відсутні комплексні наукові дослідження з питань методології вирішення цивільного спору судом. В монографічних дослідженнях, наукових статтях, методичній літературі розглядаються лише окремі аспекти загальної методології вирішення спорів, зазвичай без урахування особливостей методології вирішення цивільного спору судом.

Метою статті є виявлення тенденцій юридичної методології вирішення спору судом, дослідження загальних положень та особливостей юридичної методології вирішення цивільного спору судом.

1. Тенденції методології вирішення цивільного спору судом в Україні. Сучасне цивільне судочинство в Україні дедалі більшою мірою характеризує тенденція до зміни юридичної методології вирішення цивільних спорів судом за рахунок поступового відходу від класичного нормативізму закону і впровадження елементів розуміння права ліберального типу. Зазначена тенденція полягає, перш за все, в зміні підходів до розуміння та пошуку [цивільного/приватного] права, застосуванні і тлумаченні принципів і норм права (самостійного чи у взаємозв'язку з конкретними нормами права), яке має відображати конкретно всі соціально значущі відносини (норми права, економіки, моралі тощо) на момент застосування права. Ускладнення набору правових механізмів пошуку і застосування права на засадах верховенства права і правової визначеності зумовлює необхідність формування адекватної ліберальному розумінню права юридичної техніки вирішення цивільного спору, що передбачає визначення загального алгоритму вирішення цивільного спору та особливостей кожного з його етапів. За таких умов серед напрямів цивілістичних досліджень у сфері вирішення цивільних спорів пріоритетності набувають саме питання юридичної методології, а не [лише] коментування норм закону, оскільки застосуванням класичних методів тлумачення, без оволодіння сучасними концепціями права ліберального типу (доктрина «добудови» права, використання економічних методів тлумачення права тощо), досить часто просто неможливо аргументовано і виважено вирішити спір на засадах верховенства права.

2. Поняття юридичної методології вирішення цивільного спору судом. Розвиток в Україні права ліберального типу зумовлює необхідність розробки юридичної методології вирішення цивільного спору судом, яка заснована на використанні знань юридичної науки і ключових галузей (сфер) права, містить правила вирішення юридичного спору судом з використанням стилів судових та експертних висновків. Загалом юридична методологія є частиною правознавства, яка розглядає закономірності, методи та інструменти пізнання правових явищ [1]. Зважаючи на багатозначність поняття юридичної методології, в аспекті методологічної технології юридична методологія вирішення цивільного спору передбачає визначення концепцій, моделей, підходів, юридичного інструментарію у зв'язку з вирішенням конкретного цивільного спору. Концепції, моделі, підходи прийоми і способи юридичної методології вирішення цивільного спору залежать від моделі суду загальної юрисдикції та їх належності до певної правової сім'ї. У рішеннях судів англо-американської правової сім'ї та американської моделі судових органів правова методологія вирішення правового спору буде будуватися за концепцією природного права, на основі верховенства права, моральних норм, правового звичаю і використання судового прецеденту. А для судових органів країн романо-германської правової сім'ї і континентальної (європейської, австрійської) моделі юридична аргументація буде будуватися на позитивістській концепції, що не виключає можливості використання окремих елементів американської моделі [2].

З огляду на це, предметом юридичної методології вирішення цивільного спору судом є закономірності, методи та інструменти вирішення цивільного спору, які відображають визнану національною правовою системою модель розуміння права.

Юридична методологія вирішення цивільного спору судом, яка має своїм предметом юридичні методи та інструменти, що застосовуються під час вирішення цивільного спору, поширюється на сферу юридичної техніки вирішення цивільного спору, предмет якої становить певна послідовність розгляду судом як правових методів, понять і категорій, так і їх застосування в певній послідовності.

У зв'язку з цим юридичну техніку вирішення цивільного спору доцільно розглядати складовою юридичної методології вирішення цивільного спору судом.

3. Цивільний спір як об'єкт юридичної методології вирішення спору судом. Об'єктом юридичної методології вирішення цивільного спору судом є категорія цивільного спору.

У власному розумінні цивільний спір є правовим конфліктом щодо захисту, невизнання та/або оспорення цивільних прав та інтересів, що виник з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, вирішення якого віднесено до судів цивільної юрисдикції. Цивільний спір як наукова модель є правовим конфліктом з приводу захисту, невизнання та/або оспорення належних приватній особі суб'єктивних цивільних прав та інтересів, який може бути вирішено компетентним юрисдикційним органом (державним або третейським судом тощо) або мирним шляхом самими

учасниками (без звернення до юрисдикційного органу) відповідно до нормативних і методологічних правил, які визнано застосовуваним правом, доктриною права і правозастосовною практикою.

Завданням суду цивільної юрисдикції є вирішення цивільного спору під час розгляду справи. Методологічно вирішення цивільного спору передбачає виявлення, оцінку та співмірювання («виваження») юридичної «ваги» протилежних інтересів учасників спору (наприклад, права власності позивача і права оренди відповідача на предмет спору тощо) за допомогою визнаних правом юридичних механізмів співмірювання (зважування) цінностей із дотриманням правил конкуренції та балансування інтересів [3].

До таких правових механізмів співмірювання цінностей і балансування інтересів може бути віднесено, зокрема, концепцію добросовісності набуття майна, межі здійснення цивільних прав і неприпустимість зловживання цивільними правами, принцип пропорційності в праві [між суб'єктивним правом та його обмеженнями], обмеження сум штрафних санкцій з урахуванням обставин справи (суми боргу, фінансового стану боржника тощо).

Визначальна ознака цивільного спору зумовлена його предметом, яким є вимога позивача (заявника) як суб'єкта приватного права щодо відновлення або компенсації порушеного суб'єктивного цивільного, іншого приватного права чи законного [правового] інтересу. Особливість предмета цивільного спору дає можливість проводити їх відмежування від адміністративних, інших публічно-правових спорів. Методологічно правова кваліфікація спору як цивільного спору передбачає проведення перевірки щодо того, відносини між сторонами є приватноправовими або публічно-правовими залежно від властивого їм предмета спору, а саме, правових вимог як суб'єкта приватного права чи суб'єкта владних повноважень. Саме такого підходу дотримується судова практика в Україні, яка фактично передбачає проведення суддею певної послідовності дій з метою перевірки спірних відносин як приватноправових чи публічно-правових залежно від характеру правової вимоги, яка передбачена відповідним позовом.

Так, якщо позов про знесення самочинно збудованого нерухомого майна заявлений інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю – суб'єктом владних повноважень на виконання владних управлінських функцій зі здійснення архітектурно-будівельного контролю у зв'язку з порушенням забудовником вимог законодавства з питань будівництва (ч. 7 ст. 376 ЦК України), судам необхідно перевіряти, чи не є відносини між сторонами публічно-правовими та чи підлягає зазначений спір вирішенню в порядку цивільного судочинства (постанова Судових палат у цивільних та адміністративних справах Верховного Суду України від 17 вересня 2014 року у справі № 6–137цс14) [4].

Отже, кваліфікація зазначених вище відносин на предмет того, чи є відносини між сторонами публічно-правовими чи приватноправовими передбачає проведення правової оцінки предмета та суб'єктного складу зазначених відносин відповідно до положень ЦПК України, ГПК України та КАСУ. Так, якщо предметом спору є заявлена інспекцією державного архітектурно-будівельного контролю вимога як суб'єкта владних повноважень на виконання владних управлінських функцій зі здійснення архітектурно-будівельного контролю, зазначений спір підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства, а не в порядку цивільного судочинства [5].

Цивільний спір може бути реальним (розглядається юрисдикційним органом або самими сторонами спору) або уявним/учбовим (вирішується студентами-юристами або слухачами Національної школи суддів тощо). Залежно від стилю цивільний спір може бути вирішено в судовому або експертному стилі. Стиль вирішення спору встановлюється через аналіз сформульованого запитання. Експертний стиль передбачає логічний зв'язок: «Якщо – потім/тоді», а судовий стиль: «Це так – тому що». Судовий стиль зазвичай використовується при підготовці рішення суду. Експертний стиль характерний для позовів, правових висновків, інших документів правового характеру учасників спору.

Поділ на судовий та експертний стилі вирішення цивільного спору методологічно покликаний забезпечити логічно узгоджені та уніфіковані правила всебічного дослідження питань факту і права з метою дотримання балансу інтересів сторін та вирішення цивільного спору судом на засадах верховенства права, справедливості, добросовісності і розумності.

4. Юридична методологія вирішення цивільного спору судом як методологічна засада допуску до юридичної професії. Юридична методологія вирішення цивільного спору судом визначає методологічні засади допуску до юридичної професії, що знайшло відображення у формах і змісті завдань, які мають виконувати майбутні юристи та дипломовані юристи під час державного та кваліфікаційного іспитів.

Основу державного іспиту студентів-юристів і юристів, які здають кваліфікаційний іспит для доступу до професії практикуючого юриста (передусім, на посади судді, прокурора, адвоката), становлять письмові завдання, які полягають у виконанні під наглядом письмових контрольних робіт зі складання висновку з правових питань в експертному та/або судовому стилях відповідно.

Суб'єктів застосування права (претендентів на посади практикуючих юристів, студентів юридичних факультетів університетів) на ранній стадії навчання необхідно спрямовувати на оволодіння засадами юридичної техніки, яка ґрунтується на використанні знань юридичної науки і ключових галузей (сфер) права. Техніка виконання письмових завдань повинна сприяти формуванню когнітивного рівня практикуючих юристів і студентів, необхідного для отримання/покращення знань, розуміння, застосування, критичного мислення і вирішення питання права.

Особливий акцент при цьому має спрямовуватися на підготовку до екзаменів, основу яких становить виконання письмового вирішення правового спору (письмових контрольних робіт). Навчання (в юридичному факультеті університету, вищій школі суддів України тощо) також повинно передбачати виконання домашніх (позааудиторних) завдань, що передбачають перевірку та оцінювання вирішення правового спору з використанням стилів судових та експертних висновків.

Вирішення конкретних правових проблем відповідно до наданої сукупності фактів і норм права є головним завданням як практикуючих юристів, так і студентів юридичних факультетів університетів. Воно потребує знань юридичного матеріалу, а також навичок формального мислення, а саме, оволодіння мистецтвом техніки вирішення юридичних завдань і спорів [6].

Таким чином, проведена характеристика загальної юридичної методології, з урахуванням особливостей юридичної методології вирішення цивільного спору, дає підстави для таких висновків:

1. В аспекті методологічної технології юридична методологія вирішення цивільного спору судом передбачає визначення концепцій, моделей, підходів, юридичного інструментарію у зв'язку з вирішенням конкретного цивільного спору.

2. Предметом юридичної методології вирішення цивільного спору судом є закономірності, методи та інструменти вирішення цивільного спору, які відображають визнану національною правовою системою модель розуміння права.

3. Юридична методологія вирішення цивільного спору судом, яка має своїм предметом юридичні методи та інструменти, що застосовуються під час вирішення правового спору, поширюється на сферу юридичної техніки вирішення цивільного спору, предмет якої становить певна послідовність розгляду судом як правових методів, понять і категорій, так і їх застосування в певній послідовності. У зв'язку з цим юридичну техніку вирішення цивільного спору доцільно розглядати складовою юридичної методології вирішення цивільного спору судом.

4. Об'єктом юридичної методології вирішення цивільного спору судом є категорія цивільного спору, під яким у власному значенні розуміється правовий конфлікт щодо захисту, невизнання та/або оспорення цивільних прав та інтересів, що виник з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, вирішення якого віднесено до судів цивільної юрисдикції.

5. Цивільний спір як наукова модель є правовим конфліктом з приводу захисту, невизнання та/або оспорення належних приватній особі суб'єктивних цивільних прав та інтересів, який може бути вирішено компетентним юрисдикційним органом (державним або третейським судом тощо) або мирним шляхом самими учасниками (без звернення до юрисдикційного органу) відповідно до нормативних і методологічних правил, які визнано застосовуваним правом, доктриною права і правозастосовною практикою.

6. Методологічно вирішення цивільного спору судом передбачає виявлення, оцінку та співмірювання («виваження») юридичної «ваги» протилежних інтересів учасників спору (наприклад, права власності позивача і права оренди відповідача на предмет спору тощо) за допомогою визнаних правом юридичних механізмів співмірювання (зважування) цінностей із дотриманням правил конкуренції та балансування інтересів.

7. Визначальна ознака цивільного спору зумовлена його предметом, яким є вимога позивача (заявника) як суб'єкта приватного права щодо відновлення або компенсації порушеного суб'єктивного цивільного, іншого приватного права чи законного [правового] інтересу. Особливість предмета цивільного спору дає можливість проводити їх відмежування від адміністративних, інших публічно-правових спорів.

8. Методологічно правова кваліфікація спору як цивільного спору передбачає проведення перевірки щодо того, відносини між сторонами є приватноправовими або публічно-правовими залежно від властивого їм предмета спору, а саме, правових вимог як суб'єкта приватного права чи суб'єкта владних повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Методологія в праві: [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.]; за заг. ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. С. 78–79.

2. Савенко М. Д. Методологія юридичної аргументації у рішеннях конституційної юстиції. Наукові записки. Т. 144–145. Юридичні науки. С. 13. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2999/Savenko_metodolohiia_yurydychnoi_arhumentatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 11.01.2019).

3. Майданик Р. А. Методологія приватного права України в умовах європеїзації: застосування і тлумачення права, техніка вирішення спору // Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн. Матеріали VII Міжнародного цивілістичного форуму, Київ, 11–12 травня 2017 року. К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. С. 23–24.

4. Постанова Судових палат у цивільних та адміністративних справах Верховного Суду України від 17 вересня 2014 р. у справі № 6–137цс14 // Вісник Верховного Суду України. 2015. № 3 (175). С. 11.

5. Майданик Р. А. Речове право: підручник. К., 2019. С. 420–421.

6. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід») / Київ, 21 і 22 листопада 2014; Федеральне міністерство освіти і науки Федеративної Республіки Німеччина; Університет імені Георга Августа м. Геттінгена, юридичний факультет; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет; Центр німецького права; Німецько-український правознавчий діалог / Упорядник Роман Мельник, Олена Шаблій, Бернгард Шлоер. Київ: Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»; Панов, 2015. С. 140, 142, 244.

Maidanyk N. General provisions of Legal methodology for solving civil dispute by the court

The article is devoted to the general characteristic of the legal methodology of the decision of a civil dispute by a court. In the article the concept, object and features of the legal methodology of the decision of a civil dispute by the court are formed and investigated.

Keywords: court, legal methodology, civil dispute, legal conflict, protection of rights.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАСАД ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КІНЦЕВОГО БЕНЕФІЦІАРА (КОНТРОЛЕРА) КОРПОРАЦІЇ ЧЕРЕЗ ДОКТРИНУ ПІДНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ВУАЛІ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.9>

Махінчук В. М.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті висвітлюються актуальні проблеми запровадження в Україні доктрини зняття корпоративної вуалі. Розглядаються загальні аспекти застосування останньої в країнах англосаксонської системи права, романо-германської на прикладі Голландії та Німеччини та аналізується практика Європейського суду з прав людини, в рішеннях якого також йдеться про деякі аспекти зазначеної доктрини.

Ключові слова: корпоративна вуаль, доктрина зняття корпоративної вуалі, правосуб'єктність компанії, неналежні цілі контролера (кінцевого бенефіціара).

На сьогодні в Україні, як і в усьому світі, спостерігається подальша боротьба між двома юридичними (навіть, можливо, світоглядними) концепціями, які панують у цивілістиці стосовно можливої відповідальності осіб, які є кінцевими бенефіціарами корпорацій (при цьому будучи де-факто їхніми контролерами), за шкоду, завдану неправомірними діями кредиторам, з одного боку, і можливість захищати власні права, використовуючи категорію «кінцевого бенефіціара» у процедурі банкрутства і ліквідації корпорації – з іншого.

Практика судів англосаксонської системи (США, Велика Британія, Австралія тощо) вже напрацювала серйозний доробок справ, які ґрунтуються на доктрині «piercing the corporate veil», що крок за кроком формують базові підходи до визначення принципових положень доктрини зняття корпоративної вуалі (далі – доктрина).

Романо-германська система права (Німеччина, Голландія, Бельгія тощо) не знає доктрини зняття корпоративної вуалі, проте практика притягнення до відповідальності кінцевих бенефіціарів (учасників товариства та/або контролерів) здійснюється за допомогою теорій «кваліфікованої групи де-факто» та «руйнівного втручання», які фактично є різновидами деліктної відповідальності. Застосування останньої ґрунтується на положенні про те, що особа, яка контролює корпорацію, несе обов'язок стосовно